

Wstęp do Językoznawstwa

Prof. Nicole Nau
UAM, IJ, Językoznawstwo Komputerowe

Szóste zajęcia

10.11.2015

Podsumowanie zajęć w 03.11.2015

(Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa, red. E. Tabakowska, Kraków 2001, str. 171)

"W opisie dźwięków uwzględnia się **fonację**, która decyduje o dźwięczności lub bezdźwięczności głosek i **artykulację**, czyli układ narządów mowy charakterystyczny dla poszczególnych głosek. **Spółgłoski** charakteryzują się ze względu na **miejsce artykulacji i sposób artykulacji**, np. zware, mniejsze lub większe zwężenie. =>

Przy wymawianiu **samogłosek i dyftongów** [...] w jamie ustnej nie ma żadne przeszkody i dlatego opisanie ich artykulacji jest trudniejsze niż w wypadku spółgłosek. Pomocne jest tu odwołanie się do systemu **samogłosek podstawowych** o ustalonych pozycjach masy języka na osiach wysoka-niska i przednia-tylna. Samogłoski podstawowe (**czworobok samogłoskowy**) tworzą układ odniesienia stanowiący podstawę klasyfikacji wszystkich samogłosek."

Co pamiętamy?

Ćwiczenia 1-3

Co bada fonetyka?

"Fonetyka jest nauka o głoskach, czyli dźwiękach mowy. To dział językoznawstwa badający **dźwięki w potoku mowy** – ich właściwości, łączliwość oraz pozycyjne przekształcenia." (Ostaszewska & Tambor 2000)

Czyli: jednostki "mówienia" (parole) według de Saussure

"Perspektywy" badań fonetycznych i działy fonetyki (Wiśniewski 2007)

Perspektywa

- nadawcy: fonetyka artykulacyjna
- odbiorcy: fonetyka audytywna (percepcyjna)
- fal głosowych: fonetyka akustyczna

Aspekt

- synchroniczny
- diachroniczny

Inne działy:

- fonetyka opisowa
- fonetyka eksperymentalna

Transkrypcja systemem IPA. Transkrypcja wązka i szeroka

czytanie tekstów napisanych IPA:
polski, American English

Fonetyka a fonologia

- "Fonetyka opisuje cechy fizyczne głosek, natomiast fonologia bada ich funkcje w poszczególnych językach." (*Kognitywne podstawy...*)
- "Gdy fonetyka przedstawia wszystkie cechy fizyczne (artykulacyjne i akustyczne) danego dźwięku, fonologię interesują jedynie te jego cechy, które w systemie danego języka służą do przekazywania jakichś informacji."
(Ostaszewska & Tambor 2000)

- "W fonologii bierze się pod uwagę te cechy, które nie tylko ze względu na wolę nadawcy, lecz przede wszystkim na mocy określonych reguł systemowych w procesie komunikacji pełnią funkcję **diakrytu**." (Wiśniewski 2007)

Czyli: jednostki **języka** (langue) według de Saussure

Początek fonologii

- Jan Baudouin de Courtenay (1845-1929)
- Nikołaj S. Trubieckoj (Trubetzkoy, Trubiecki) (1890-1938), praska szkoła strukturalistyczna
- Roman Jakobson (1896-1982), praska szkoła, później MIT (Massachusetts Institute of Technology)

Jednostek fonologii: fonem

Fonem to abstrakcyjna jednostka języka jako system (język jako **langue** de Saussure'a). Są różne definicje (lub podejścia), m.inn.

- fonem jako rodzina dźwięków, np. polski /o/ = {[ɔ], [ɔ:], [õ], [o]...} – **alofony**
- fonem jako diakryt: to najmniejsza jednostka języka zdolna do różnicowania znaczenia – **paraminimalna**, np. /dom/ ~ /dam/
- fonem jako pęczek cech dystynktywnych, np. /o/ =

Cechy **fonetyczne** polskich samogłosek

(por. rysunek "Rys. 4 Schemat stref...")

Samogłoski mogą być:

- wysokie / średniowysokie / średnioniskie / niskie
- przedne / centralne / tylne
- zaokrąglone / niezaokrąglone (plaskie)
- ustne / nosowe

Które z tych cech są istotne?

Cechy dystynktywne polskich fonemów samogłoskowych

	/i/	/y/	/u/	/e/	/o/	/a/
wysokie	+	+	+	-	-	-
przednie	+	-	-	+	-	-
tylne	-	-	+	-	+	-

więc /o/ jako "pęczek cech dystynktywnych"
to {-wysokie, -przednie, +tylne}

Fonetyka i fonologia: przedmioty badań poza głosek/fonemów

- sylaba
- fonotaktyka (możliwe kombinacje głosek/fonemów)
- suprasegmentalia i prozodia
 - iloczias
 - ton
 - akcent
 - intonacja
- procesy fonologiczne, np.
 - asymilacja (upodobnienie)
 - epenteza (*ze sklepu*)
 - ...